

KIỀU THỊ BÍCH THUY – NGUYỄN TRÍ

MODULE TH

7

**XÂY DỰNG
MÔI TRƯỜNG HỌC TẬP
THÂN THIỆN**

A. GIỚI THIỆU TỔNG QUAN

Tại buổi nói chuyện với Lớp huấn luyện đảng viên mới do Thành uỷ Hà Nội tổ chức (ngày 14/5/1966), Chủ tịch Hồ Chí Minh nói: “Hiểu chủ nghĩa Mác – Lênin là phải sống với nhau có tình có nghĩa. Nếu thuộc bao nhiêu sách mà sống không có tình có nghĩa thì sao gọi là hiểu chủ nghĩa Mác – Lê nin được” (Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t. 12, tr. 555). Và cũng chính trong sáng tháng năm ấy, sau một năm nghiên ngẫm, suy nghĩ, Bác đã viết bổ sung vào bản Di chúc khởi thảo lần đầu vào tháng 5 năm 1965 một ý quan trọng: “Phải có tình đồng chí thương yêu lẫn nhau” trong phần “Trước hết nói về Đảng”.

Thấm nhuần quan điểm đó, kế thừa và phát triển mô hình trường học thân thiện do Quỹ Nhi đồng Liên hợp quốc (UNICEF) khởi xướng và triển khai từ vài thập kỷ nay ở nhiều nước trên thế giới, Bộ Giáo dục và Đào tạo Việt Nam đã phối hợp với UNICEF tổ chức thí điểm xây dựng mô hình trường học thân thiện tại 50 trường Trung học cơ sở (THCS). Mô hình này dự tính sẽ được mở rộng cho khoảng trên 200 trường học ở cấp Tiểu học và THCS, trên cơ sở đó các địa phương tiếp tục nhân rộng.

Bộ Giáo dục và Đào tạo, và trực tiếp là Phó Thủ tướng Nguyễn Thiện Nhân (nguyên Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo) đã phát động cuộc vận động lớn “Xây dựng trường học thân thiện, học sinh tích cực”. Chỉ thị số 40/CT-BGDĐT của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo về phát động phong trào thi đua và Kế hoạch số 307/KH-BGDĐT ngày 22/07/2008 của Bộ Giáo dục và Đào tạo về kế hoạch triển khai “Xây dựng trường học thân thiện, học sinh tích cực” trong các trường phổ thông giai đoạn 2008 – 2013 được ban hành. Có năm nội dung chủ yếu được hướng tới, bao gồm:

1. Xây dựng trường, lớp xanh, sạch, đẹp, an toàn. Trường học cần phải an toàn với học sinh (HS), sạch sẽ, có cây xanh, thoáng mát và ngày càng đẹp hơn, lớp học đủ ánh sáng, bàn ghế hợp lứa tuổi HS...
2. Dạy và học có hiệu quả, phù hợp với đặc điểm lứa tuổi của HS giúp các em tự tin trong học tập. HS được khuyến khích đề xuất sáng kiến và cùng

các thầy cô giáo thực hiện các giải pháp để việc dạy và học có hiệu quả ngày càng cao.

3. Rèn luyện kĩ năng sống cho HS, kĩ năng ứng xử hợp lí với các tình huống trong cuộc sống, thói quen và kĩ năng làm việc, sinh hoạt theo nhóm...
4. Tổ chức các hoạt động tập thể vui tươi, lành mạnh, các hoạt động văn nghệ, thể thao một cách thiết thực, khuyến khích sự tham gia chủ động, tự giác của HS...
5. HS tham gia tìm hiểu, chăm sóc và phát huy giá trị các di tích lịch sử, văn hoá, cách mạng ở địa phương...

Các vụ chức năng của Bộ như: Vụ Giáo dục Tiểu học, Vụ Giáo dục Trung học, Vụ Công tác HSSV, Dự án Phát triển giáo dục THCS II... là những đơn vị được Bộ giao nhiệm vụ trực tiếp chỉ đạo thí điểm mô hình này.

Nhằm giúp giáo viên có thêm thông tin về môi trường học tập thân thiện, module này giới thiệu một số nội dung chính theo các trục vấn đề: Môi trường học tập thân thiện (MTHTTT) là gì? Tại sao phải xây dựng MTHTTT? Làm thế nào để xây dựng được MTHTTT thông qua năm hoạt động chính. Trên cơ sở những hiểu biết về môi trường học tập thân thiện, giáo viên có thêm những kĩ năng thực hành và áp dụng vào việc xây dựng môi trường trường học thân thiện, bao gồm môi trường vật chất và môi trường tinh thần ở trường, lớp nơi đang công tác.

B. MỤC TIÊU

MỤC TIÊU CHUNG

Xây dựng môi trường học tập thân thiện, bao gồm môi trường vật chất và môi trường tinh thần, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục.

MỤC TIÊU CỤ THỂ

- Nâng cao nhận thức về xây dựng môi trường học tập thân thiện (môi trường vật chất và môi trường tinh thần). Nhận thức được ý nghĩa của môi trường học tập thân thiện đối với quá trình dạy học và giáo dục.

- Nâng cao kĩ năng thực hành và áp dụng vào việc xây dựng môi trường học tập thân thiện về vật chất và tinh thần ở trường, lớp.
- Nâng cao thái độ, sự yêu thương để giáo dục học sinh trong môi trường trách nhiệm, khoan dung và độ lượng. Tích cực vận dụng các biện pháp để xây dựng môi trường học tập phù hợp với thực tiễn dạy học của bản thân.

C. NỘI DUNG

TT	Nội dung	Thời gian
1	Môi trường học tập thân thiện (HTTT) là gì?	
2	Tại sao phải xây dựng MTHTTT?	
3	Cách thức xây dựng MTHTTT	
4	Kiểm tra, đánh giá	

Nội dung 1

MÔI TRƯỜNG HỌC TẬP THÂN THIỆN LÀ GÌ?

Hoạt động 1: Tìm hiểu về môi trường và việc dạy học

CÂU HỎI:

1. Theo anh/chị, môi trường là gì? Giữa môi trường và việc dạy học có liên quan gì với nhau?
2. Nêu vai trò của môi trường đối với sự hình thành và phát triển nhân cách con người.

MỘT SỐ THÔNG TIN CƠ BẢN:

Môi trường là toàn bộ các yếu tố tự nhiên và xã hội hiện hữu, ảnh hưởng đến đời sống và nhân cách con người. Môi trường bao quanh con người,

gồm môi trường tự nhiên và môi trường xã hội. Môi trường tự nhiên gồm khí hậu, đất, nước, sinh thái... Môi trường xã hội là các điều kiện về kinh tế, chính trị, văn hoá...

Hoàn cảnh sống được hiểu là một yếu tố hoặc là một môi trường nhỏ hợp thành của môi trường lớn. Môi trường nhỏ tác động trực tiếp, mạnh mẽ, trong một thời gian, không gian nhất định tạo nên hướng hình thành và phát triển nhân cách. Ví dụ: hoàn cảnh kinh tế khó khăn, hoàn cảnh bệnh tật ốm đau... Trong quá trình hình thành và phát triển nhân cách thì môi trường xã hội (trong đó có gia đình, bạn bè, tập thể lớp, trường...), thông qua các mối quan hệ đa dạng, có ý nghĩa quan trọng đặc biệt.

Mỗi con người ngay từ khi mới sinh ra đã phải sống trong một môi trường, hoàn cảnh nhất định, có thể gặp thuận lợi hoặc khó khăn đối với quá trình phát triển thể chất, tinh thần của cá nhân. Môi trường tự nhiên và xã hội với các điều kiện kinh tế, thể chế chính trị, hệ thống pháp luật, truyền thống văn hoá, chuẩn mực đạo đức... tác động mạnh mẽ đến quá trình hình thành và phát triển động cơ, mục đích, quan điểm, tình cảm, nhu cầu, hứng thú, chiều hướng phát triển của cá nhân... Thông qua hoạt động và giao lưu trong môi trường mà cá nhân chiếm lĩnh được các kinh nghiệm, giá trị xã hội loài người, từng bước điều chỉnh, hoàn thiện nhân cách của mình.

Tác động của môi trường đối với sự phát triển của cá nhân là rất mạnh, phức tạp, có thể là tác động tích cực hoặc tiêu cực, có thể cùng chiều hay ngược chiều, chủ yếu là theo con đường tự phát. Mức độ ảnh hưởng tích cực hay tiêu cực như thế nào, có được chấp nhận hay không trong quá trình phát triển nhân cách tùy thuộc phần lớn vào trình độ được giáo dục. Đó là ý thức, niềm tin, quan điểm, ý chí và xu hướng, năng lực hoạt động, giao lưu góp phần cải biến môi trường của cá nhân. C. Mác đã nói: “Hoàn cảnh sáng tạo ra con người, trong một mức độ con người sáng tạo ra hoàn cảnh”.

Ngay cả trong cùng môi trường sống, hoàn cảnh gia đình, nhưng nhân cách của từng cá nhân cũng phát triển theo hướng khác nhau. Như vậy, trong sự tác động qua lại giữa nhân cách và môi trường, cần chú ý đến hai mặt của vấn đề: tác động của môi trường, hoàn cảnh vào quá trình hình thành, phát triển nhân cách; và ngược lại, tác động của nhân cách vào môi trường, hoàn cảnh để điều chỉnh, cải tạo nó nhằm phục vụ nhu cầu, lợi ích của mình.

Có thể khẳng định ảnh hưởng to lớn của yếu tố môi trường đến quá trình hình thành và phát triển nhân cách. Tuy nhiên, nếu tuyệt đối hoá vai trò của môi trường là phủ nhận vai trò ý thức, sáng tạo của chủ thể, đó là sai lầm về nhận thức luận. Ngược lại, việc hạ thấp hoặc phủ nhận vai trò yếu tố môi trường cũng phạm sai lầm của thuyết “Giáo dục vạn năng”. Do đó, phải đặt quá trình giáo dục, quá trình hình thành và phát triển nhân cách trong mối quan hệ tương tác giữa các yếu tố để có sự đánh giá đúng đắn.

Câu hỏi: Thế nào là môi trường học tập thân thiện? Môi trường học tập thân thiện gồm những thành tố nào?

Hoạt động 2: Tìm hiểu về môi trường học tập thân thiện

CÂU HỎI:

1. Anh/chị đọc câu chuyện dưới đây:

Câu chuyện ở một lớp học

Quan sát sự tiến bộ của một lớp học có nhiều học sinh kém và hoàn cảnh kinh tế khó khăn cho thấy. Cô giáo đã suy nghĩ và cố gắng nâng cao ý thức tự trọng, đặt mục tiêu thành đạt ở các em học sinh của mình. Cô giáo khen ngợi khi học sinh của mình có những cố gắng, gọi các em là “những học sinh thông minh” và “sáng dạ”, những học sinh rất có ý thức vươn lên. Bằng cách nói lại nhiều lần như thế trong những tình huống phù hợp, khẳng định học sinh có cố gắng, thông minh, cô giáo đã làm cho học sinh tự tin hơn và tin rằng bản thân các em là những học sinh giỏi. Cô giáo đã tạo điều kiện để học sinh được học với nhau

trong một nhóm nhỏ khoảng 5 – 6 em, thúc đẩy các HS trong mỗi nhóm quan tâm tới nhau nhiều hơn để tạo ra môi trường hỗ trợ cho việc học tập. Cô khuyến khích các em khẳng định lẫn nhau – “Hãy nói xem trong nhóm của mình bạn nào tuần này đã phát biểu nhiều ý kiến”; “Hãy nói xem trong nhóm của mình bạn nào tuần này được nhiều điểm tốt/bạn nào đã giúp đỡ các bạn...”.

2. Câu chuyện trên gợi cho anh/chị điều gì? Tại sao lớp học của người giáo viên ở trên lại được cải thiện?
3. Người giáo viên trong câu chuyện trên đã làm gì? Những việc làm đó đã cải thiện được vấn đề gì trong lớp học của cô giáo đó?
4. Trong thực tiễn dạy học, anh/chị đã làm gì để khuyến khích học sinh lớp của mình tự tin và tích cực học tập hơn?

MỘT SỐ THÔNG TIN CƠ BẢN:

Các hoạt động dạy học và kết quả nhận được có những tình huống phức tạp. Đó là, học sinh có thể chăm chỉ ở môn học này nhưng lại nghịch ngợm ở môn học khác; giờ học này thì hứng thú và tích cực học tập, nhưng giờ học khác thì thụ động và không tập trung; bài học này được tổ chức rất thành công ở lớp A, nhưng lại rất hạn chế ở lớp B... Tại sao lại như vậy?

Môi trường đã can thiệp, hội nhập một cách thiết thực trong việc dạy học. Câu chuyện trên đề cập đến một khía cạnh của môi trường học tập, người giáo viên đã tạo ra một môi trường học tập có ảnh hưởng đến động lực cố gắng của HS, tạo cho các em sự tự tin vào bản thân và tăng cường sự giao tiếp, đánh giá tích cực lẫn nhau. Người giáo viên đó đã tạo nên một MTHTTT (ở một góc độ).

Vậy môi trường học tập là gì? Với quan điểm coi môi trường như một tập hợp phức tạp các yếu tố khác nhau, môi trường học tập gồm tập hợp các yếu tố ảnh hưởng đến việc dạy và học. Môi trường học tập là nơi diễn ra quá trình học tập của trẻ, bao gồm: môi trường vật chất và môi trường tinh thần.

- *Môi trường vật chất*: Là toàn bộ không gian (cả trong hoặc ngoài phòng học), nơi diễn ra quá trình dạy – học, mà ở đó có các yếu tố như bàn, ghế, ánh sáng, âm thanh, không khí, cách sắp xếp không gian phòng học...

Không gian lớp học là yếu tố tác động quyết định đến môi trường vật chất. Nó có hai hình thái: vật chất và tâm lí. Không gian vật chất là vùng bao quanh có thể giới hạn bởi một biên giới khó nhìn thấy được. Nó duy trì một khoảng cách với người bên cạnh và cần được tôn trọng. Không gian được coi là “vùng đất” thuộc về cá nhân hoặc một nhóm học sinh: lớp học, bàn học, chỗ để sách vở, chỗ học... Mỗi không gian bao hàm những đặc thù của người sử dụng. Trong không gian cá nhân, mỗi người cảm thấy có nhu cầu được ở một mình, có sự ấm cúng, thoải mái, tự tin cho hoạt động. Ngược lại, chính không gian này sẽ làm cho học sinh cảm thấy bị gò bó, chật hẹp khi tham gia các hoạt động học tập. Vì vậy, khi bố trí chỗ ngồi, cần quan tâm đến đặc điểm học sinh như: thuận tay trái/phải, học sinh khuyết tật, học sinh quá cao / quá thấp...

Các điều kiện về không khí cũng thuộc về yếu tố không gian. Không khí trong lành, mát mẻ ở nơi học tập tạo điều kiện thuận lợi cho các hoạt động cá nhân và cho sự thoải mái của học sinh. Không khí ẩm thấp, nặng nề nhanh chóng dẫn đến sự mệt mỏi, chán nản. Trời nóng hoặc lạnh quá đều dẫn đến sự thiếu hào hứng cho người học.

Ánh sáng cũng có tầm quan trọng to lớn cho việc nhìn, quan sát khi học tập. Có ít nhất 50% năng lực của não tham gia vào xử lí các hình ảnh đến với con người từ bên ngoài. Những hình ảnh nhìn thấy được bao quát rộng hơn là những hình ảnh được nghe. Do đó trẻ em sẽ bị ức chế nếu nhìn mà không thấy rõ.

Âm thanh ở một lớp học có thể ồn ào hoặc hài hoà. Thường thì giọng nói êm ái, dễ chịu sẽ thuận lợi hơn cho sự chú ý, tập trung và giao tiếp. Những tiếng chói tai, thì thầm, rì rầm hoặc oang oang của giọng nói sẽ gây khó chịu cho quá trình dạy học, gây nên sự mất chú ý, đãng trí và dễ bị kích động.

- *Môi trường tinh thần:* Là toàn bộ mối quan hệ tác động qua lại giữa GV, HS, nhà trường, gia đình và cộng đồng.

Gia đình là môi trường sống đầu tiên của học sinh, đó là nơi sinh ra, nuôi dưỡng và giáo dục các em, và cha mẹ là những nhà giáo dục đầu tiên. Nếp sống gia đình, mối quan hệ tình cảm của các thành viên, trình độ văn hoá, sự gương mẫu và phương pháp giáo dục của cha mẹ có ảnh hưởng rất lớn tới sự phát triển tâm lí, ý thức, hành vi của học sinh THCS.

Nhà trường, với sứ mệnh kép là đảm bảo truyền thụ kiến thức và giáo dục học sinh, như là yếu tố môi trường bên ngoài có ảnh hưởng to lớn đến việc học tập, rèn luyện của học sinh THCS. Cụ thể, nhà trường là nơi cung cấp kiến thức một cách hệ thống cho người học, là nơi giáo dục các phẩm chất đạo đức của nhân cách cho người học, nhà trường giúp cho người học tự chủ và đào tạo người học trở thành một công dân có trách nhiệm.

Xã hội, với các truyền thống, giá trị, định hướng kinh tế, chính trị và tôn giáo, có ảnh hưởng gián tiếp tới việc dạy học và giáo dục học sinh. Môi trường xã hội ảnh hưởng tới quá trình hình thành và phát triển nhân cách học sinh thường qua hai hình thức là tự phát và tự giác. Những ảnh hưởng tự phát bao gồm các yếu tố tích cực và tiêu cực của đời sống xã hội vô cùng phức tạp do cá nhân tự lựa chọn theo nhu cầu, hứng thú, trình độ tự giáo dục của mình. Những ảnh hưởng tự giác là những tổ hợp tác động trực tiếp hay gián tiếp có hướng đích, có nội dung, có phương pháp, bằng nhiều hình thức của các tổ chức, cơ quan, đoàn thể xã hội.

Tập thể và các tổ chức hoạt động của tập thể học sinh như Đội Thiếu niên Tiền phong Hồ Chí Minh, Sao Nhi đồng có ảnh hưởng không nhỏ đến sự phát triển nhân cách của các em. Tập thể với tư cách là cộng đồng đặc biệt được tổ chức ở trình độ cao, có tôn chỉ mục đích, nội dung hoạt động, có kỉ luật, tạo điều kiện tốt cho học sinh sống, hoạt động và giao lưu. Giáo dục hiện đại rất coi trọng giáo dục tập thể, coi tập thể là môi trường để học sinh giao lưu, tương tác, là phương tiện để giáo dục học sinh. Mối quan hệ bạn bè có ảnh hưởng hằng ngày, hằng giờ đến học sinh.

Như vậy có thể thấy, việc xây dựng MTHTTT có ảnh hưởng quyết định đến chất lượng và hiệu quả giáo dục. MTHTTT chính là môi trường học tập mà ở đó trẻ được tạo điều kiện để học tập có kết quả, được an toàn trong sự bảo vệ, được công bằng và dân chủ, được phát triển sức khoẻ thể chất và tinh thần.

Trường học có MTHTTT là trường học có:

- Môi trường vật chất: an toàn, vệ sinh, lành mạnh, có công trình vệ sinh, nước sạch, hàng rào, cây xanh, thảm cỏ, sân chơi, bãi tập, có phòng học đủ ánh sáng, bàn ghế phù hợp, có các phương tiện tối thiểu cho việc dạy và học...
- Môi trường tinh thần: thân ái, chan hoà, bình đẳng, không phân biệt tôn giáo, dân tộc, gia đình, không có tệ nạn xã hội; thầy cô giáo thân thiết với trẻ, khuyến khích học sinh học tập và phát triển.

Có thể tóm tắt 6 yếu tố chính của MTHTTT là: lành mạnh, thân thiện, an toàn, vệ sinh, hiệu quả và có sự tham gia tích cực của cộng đồng.

Câu hỏi: Tại sao phải xây dựng MTHTTT? MTHTTT có vai trò như thế nào đối với quá trình dạy và học?

Nội dung 2

VAI TRÒ CỦA MÔI TRƯỜNG HỌC TẬP THÂN THIỆN ĐỐI VỚI QUÁ TRÌNH DẠY VÀ HỌC

Hoạt động: Xác định ý nghĩa của việc xây dựng môi trường học tập thân thiện

CÂU HỎI:

1. Theo anh/chị, điều gì sẽ xảy ra trong một số tình huống sau:
  - a. HS phải ngồi học trong một lớp học thiếu ánh sáng và không sạch sẽ?
  - b. HS ngồi học ở bộ bàn ghế quá nhỏ so với chiều cao của các em?
  - c. Trong lớp có bạn luôn đe dọa, bắt nạt, lấy sách, bút... của bạn mình?
  - d. Giáo viên thường xuyên bắt phạt (đứng bảng, đứng cuối lớp...) khi học sinh mắc lỗi?